

L'ACUSATIU PREPOSICIONAL EN CATALÀ: HISTÒRIA, CONTROVÈRSIA I ÚS

*DIFFERENTIAL OBJECT MARKING IN CATALAN:
HISTORY, CONTROVERSIES AND USE*

ANNA PINEDA

Universitat de Barcelona, Dept. de Filologia Catalana i Lingüística General

Facultat de Filologia i Comunicació

Gran Via de les Corts Catalanes, 585, 08007 Barcelona

93 403 56 16

anna.pineda@ub.edu

ORCID-ID: 0000-0002-2810-9302

Resum

Aquest article se centra en l'estudi de l'acusatiu preposicional, això és, el fenomen consistent a introduir determinats complements directes amb la preposició *a*. Emmarquem el fenomen en el context lingüístic general, i romànic en particular, i ens referim, centrant-nos ja en el cas català, a les visions descriptives i prescriptives que se n'han tingut. També mostrem com els estudis de corpus diacrònics a gran escala ens permeten obtenir una imatge molt detallada de quan i en quina proporció començà a sorgir el fenomen en la nostra llengua, i de quin fou el paper de la influència forana de l'espanyol. Finalment, avancem breument alguns dels resultats d'un macroestudi dialectal pioner, elaborat amb més de 400 catalanoparlants nadius de tots els dialectes catalans, que ens permet constatar que, amb l'única excepció del rossellonès, l'acusatiu preposicional és un fenomen estès i comú en tot el territori lingüístic, això és, en català central, nord-occidental, valencià, balear, i alguerès, en diferents graus.

Paraules clau

acusatiu preposicional, català, variació sintàctica, variació dialectal, sincronia, diacronia

Abstract

*This article focuses on the study of the prepositional accusative, that is, the phenomenon of introducing certain direct objects with the preposition *a*. We frame the phenomenon within the general linguistic context, in the context of Romance languages in particular, and focusing on Catalan we refer to the descriptive and prescriptive visions that have existed. We also show how large-scale diachronic corpus studies provide a very detailed picture of when and to what extent the phenomenon began to emerge in Catalan, and what the role of the foreign influence from Spanish was. Finally, we present a pre-*

view of the results of a pioneering dialectal macro-survey carried out with more than 400 native Catalan speakers from all Catalan dialects, which reveals that with the sole exception of the Catalan spoken in Roussillon, the prepositional accusative is a widespread phenomenon across the whole linguistic territory, that is, in Central, North-Western, Valencian, Balearic, and Alguerese Catalan, to varying degrees.

Key Words

prepositional accusative, Catalan, syntactic variation, dialectal variation, synchrony, diachrony

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Descripció del fenomen

L'acusatiu preposicional, és a dir, l'ús de la preposició *a* per introduir determinats tipus de complement directe, és un fenomen present en centenars de llengües del món, com ara l'hebreu, l'hindi o el turc, incloent-hi diverses llengües i varietats romàniques, com l'espanyol, el sard, la majoria de les varietats occitanes o el romanès, entre moltes d'altres. En proporcionem alguns exemples en diverses llengües:

- (1) Occità gascó (vg. ROMIEU & BIANCHI 2005 i BACH 2018 i referències allí citades)
 - a. Qu'a anat véder au pair
'(lit.) Ha anat a veure al pare.'
 - b. Que cèrqui **a Miquèu**
'(lit.) Busco a Miquel'
- (2) Sard (vg. BOEDDU 2020 i referències allí citades)
 - a. Zuanne biet **a Maria**
'(lit.) Joan ha vist a Maria'
 - b. Seo cricande **a unu dotore**
'(lit.) Busco a un metge'
- (3) Català (vg. HUALDE 1992, AISSIN 2003, NÆSS 2004, ESCANDELL-VIDAL 2007, 2009 i PINEDA en preparació, 2023, 2021a, 2021b)
 - a. Estimen **a la mare** (Verdaguer, *Flors de Maria*, apud DCVB s.v. a)

- b. No va poder convèncer d'estudiar literatura medieval **a les filles** (GIEC 2016)
- c. Han detingut **al president** (*ElNacional.cat*, 25.3.18)
- d. Un any prometent que mourien **a Franco**, sense fer-ho. (*Vilaweb*, 25.8.19)
- e. Així va ser com vaig conèixer **a l'home amb qui m'havia de casar dos anys més tard**. (*Persèpolis*, de Marjane Satrapi, p. 293, traduït per Albert Jané, publicat per Norma Editorial, 2018)
- f. Els bancs tenen l'obligació i la responsabilitat de rescatar **a les persones** (discurs del president de la Generalitat Quim Torra, parlant de català central, 10.5.20)
- g. No distraigueu **al conductor** mentre condueix. (rètol informatiu present a tots els autobusos de Barcelona, comprovat el 2019 i de nou el 2021)

En la bibliografia especialitzada, aquest fenomen s'anomena *marcatge diferencial d'objecte* (MDO), perquè consisteix en la introducció d'alguns objectes directes mitjançant l'ús d'una marca específica, diferencial. Aquesta marca s'ha identificat sovint amb una preposició (d'aquí que el fenomen també s'anomeni *acusatiu preposicional*) i, en el cas de les llengües romàniques i moltes d'altres, la marca és sovint coincident amb la que duen els objectes indirectes, és a dir, la de datiu. L'anomenem com l'anomenem, el fet és que constitueix un dels fenòmens que més interès ha suscitat i suscita encara en la lingüística, tant en els enfocaments més tradicionals com en els més teòrics (vegeu, per exemple, ROHLFS 1971, 1973, BOSSONG 1991, 1998, PENSADO 1995, TORREGO 1998, AISSSEN 2003, LACA 2006, LEONETTI 2008, IEMMOLO 2010, LÓPEZ 2012).

El marcatge diferencial d'objecte o acusatiu preposicional és un fenomen multicausal. A més, l'aparició de la marca en un determinat objecte directe no és atzarosa, sinó que està condicionada per les característiques de l'element afectat, del verb i del conjunt de la construcció. Especialment, s'ha constatat que l'animacitat i la definitud de l'objecte directe són propietats que regulen l'aparició de l'acusatiu preposicional. En aquest sentit, s'estableixen dues escales que permeten jerarquitzar els elements que més probablement presentaran la marca en les llengües del món (situats al capdamunt) i els elements per als quals la presència de la marca és menys probable (situats al capdavant).

- (4) a. Escala d'animacitat: humà > animat > inanimat
 b. Escala de definitud: pronoms > noms propis > definits > indefinits específics > indefinits no específics (> escarits)
 (SILVERSTEIN 1976, KEENAN & COMRIE 1977, DIXON 1979, CROFT 1988, AISSIN 2003)

Fixem-nos, a tall d'exemple, que els elements situats al capdamunt d'aquestes escales, això és, els pronoms personals —que tenen referents humans, és clar—, duen obligatòriament la preposició en una llengua com el català (5), però no en una llengua com l'anglès (6), llengua en què el fenomen que ens ocupa és absent:

- (5) a. T'he vist **a tu**
 b. L'estima **a ell**
- (6) a. I have seen **you**
 b. She loves **him**

1.2. Polèmiques a l'entorn de l'acusatiu preposicional

El propòsit del nostre article és oferir una panoràmica general de l'acusatiu preposicional en català, començant pel que succeïa en l'època medieval i acabant per l'abast que té el fenomen avui dia. Sens dubte, aquest aspecte de la morfosintaxi del català, tan comú en el conjunt de la Romània i present en centenars de llengües del món, ha estat sovint motiu de controvèrsia. Malgrat que, des d'un punt de vista descriptiu, la lingüística catalana recent és coneixedora de l'existència d'aquest fenomen ja des de l'època medieval i, més encara, és coneixedora de com d'estès es troba avui dia, tant en àmbits col·loquials com en entorns formals, el fet és que en aquest punt continua havent-hi un contrast evident entre el que prescriu la normativa i el que, generalment, fan els parlants. Aquesta realitat, definida en termes de «divergència clara», ja es va explicitar fa més de vint anys en la *Gramàtica del català contemporani* (SANCHO CREMADES 2002: 1.737).

Certament, en la regulació normativa de l'acusatiu preposicional en català hi intervenen diversos factors, que segurament expliquen que

continui havent-hi aquesta «divergència clara» entre norma i ús. Pensem que destaca, especialment, el fet que en la llengua veïna, l'espanyol, aquest fenomen estigui tan estès i des de fa tants segles (vg. LACA 2006), juntament amb la certesa (vg. PINEDA en preparació, en premsa *a*, 2023, 2021*a*, 2021*b*) que l'acusatiu preposicional en català, si bé ja existia als segles XIII-XV, començà a ser molt més freqüent a partir del segle XVI, coincidint precisament amb l'inici de la forta pressió sociolingüística de l'espanyol. De ben segur, l'establiment de l'estàndard en el cas d'una llengua minoritzada com la catalana, tan subjecta a les pressions gramaticals de tot tipus provinents de l'espanyol, necessàriament ha de tenir en compte factors *extralingüístics*, i no és estrany que, en determinats casos, es procuri promoure formes que no són les més esteses entre la comunitat de parlants. D'aquesta voluntat explícita de distanciar-se de l'espanyol —i, hi afegim nosaltres, de tantes altres llengües romàniques, de retruc— en veurem diversos exemples en l'apartat que segueix, en les afirmacions de diversos dels grans gramàtics de la nostra tradició al llarg del segle XX.

També sembla que és aquesta òptica, però duta a l'extrem i segurament mal entesa, el que podria explicar les afirmacions que una persona (que, en comunicació personal, es declara no experta en la matèria que ens ocupa) publicà recentment en l'apartat «Ressenyes col·lectives» del número 32 d'aquesta revista, en un text que ressenyava el llibre *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*, obra col·lectiva que inclou el treball PINEDA (2020) sobre l'acusatiu preposicional en la nostra llengua. La ressenya de la qual parlem fou escrita per Pere Giner-Mira. La darrera part de la ressenya en qüestió es dedica al treball esmentat i s'hi fan afirmacions que no s'ajusten a la veritat ni a la realitat. Ens referim, en primer lloc, a aquest fragment:

S'apella a l'extensió de l'MDO constatable en l'ús per «plantejar l'opció d'arribar a tolerar»-lo a la normativa, almenys «en determinats registres». I en nota al peu es desacredita l'oposició a admetre'l qualificant-la de «gustos personals de cadascú» i d'«idees preconcebudes sobre la base de factors extralingüístics». (GINER-MIRA 2022: 142)

El fet més greu és que aquests mots que se citen entre cometes corresponen, com queda ben palès al text original de PINEDA (2020), a l'emi-

nent romanista MEIER (1947: 259). És incompreensible, doncs, que s'atribueixin a l'autora del treball ressenyat, a tall d'acusació de no se sap ben bé què. A més, el paràgraf de la ressenya suara reproduït és redactat de tal manera que dona a entendre que l'autora del treball primer defensa l'opció de plantejar-se tolerar l'acusatiu preposicional en alguns registres i a continuació, en nota al peu, desacredita els que no hi estiguin d'acord. Però això, de nou, és completament fals i una tergiversació greu. Ben al contrari, l'esmentada nota al peu correspon a una part molt anterior i ben diferent del treball ressenyat, concretament una part dedicada als estudis diacrònics sobre el fenomen en català.

En segon lloc, la ressenya també diu que no s'ha d'acceptar en cap cas l'acusatiu preposicional «perquè no és cert que l'ortografia recullit amb exactitud la forma fònica (considereu setmana, cap-hi, una hora, les reines, totes les altres) i, doncs, una [a]/ [ə] encapçalant els CD en l'ús no obliga a escriure cap a» (GINER-MIRA 2022: 142). Aquesta afirmació dona a entendre que l'autora del treball diu que sí que és cert, això que l'ortografia recullit amb exactitud la forma fònica. En canvi, la realitat és que en cap moment del treball no s'esmenta res de relacionat amb la fonètica, principalment perquè el fenomen analitzat és morfosintàctic, i els fenòmens de simplificació o assimilació fonètica esmentats per l'autor de la ressenya no hi tenen absolutament cap mena de relació.

En tercer i darrer lloc, la ressenya acaba dient: «la llengua també és política, Fabra ho sabia i per això defensava —i ho cita Bellés a la pàgina 51 del volum— que l'MDO cal “combatre'l” “sistemàticament”». De nou, aquesta afirmació, construïda a partir de la juxtaposició de dos sintagmes que no van units en l'original fabrià, no s'ajusta a la realitat. Vegem-ho. BELLÉS (2020: 51), en el seu capítol, cita el fragment següent de FABRA (1920 [2010]: núm. 114): «el català antic construïa normalment el complement directe sense la preposició *a*; el català escrit actual el construeix habitualment amb aquesta preposició. Això és el que cal combatre, i per això és que convé d'usar sistemàticament la construcció sense *a*». FABRA, doncs, parla de combatre una tendència que ha canviat amb el pas dels segles, però no diu en cap cas que calgui *combatre sistemàticament* l'acusatiu preposicional;

de fet, ell mateix n'acceptà diversos casos en les seves gramàtiques, com és ben sabut i com el mateix FABRA (1920 [2010]: núm. 114) recorda tot seguit en el fragment citat suara (vg., per a una ampliació d'aquest punt, PINEDA 2020, 2021a). El matís, de nou, és fonamental, i agraïm a Eloi Bellés (comunicació personal), autor d'aquest altre capítol ressenyat també i afectat de retruc, que ens hagi fet notar aquest darrer aspecte.

2. L'ACUSATIU PREPOSICIONAL EN LA LLENGUA ANTIGA

2.1. *D'una certa idealització... a visions més matisades*

Una bona part dels estudis existents sobre l'acusatiu preposicional en la diacronia del català han presentat una visió segons la qual el fenomen era absolutament anecdòtic en català antic, si no inexistent, i atribuïen qualsevol divergència d'aquest patró a la influència externa de l'espanyol. Així, ALCOVER (1903: 502-506) establí que «[e]n català l'acusatiu, terme directe d'acció, no va retgit de la preposició *a* [...] Aquesta retgla observen ordinàriament els nostres monuments primitius i els clàssichs», però matisava:

Amb l'influència castellana que comensà a entrarnos a n-el sitgle XVI, especialment dins els escrits, varen anar creixent les trasgressions de la retgla per motiu de que'ls escriptors arribaren a creure que lo correcte era acomodarse tot lo possible a la gramática castellana; y com aquesta mana posar *a* a n-els acusatius segons hem vist, n'hi posaven, y bona nit. (ALCOVER 1903: 502-506)

Amb l'objectiu de provar «el reynat de la retgla dins els nostres monuments» que s'observava, segons ell, fins al segle XVI, ALCOVER (1903: 504-506, 511) aporta exemples de diverses obres de la cronologia de la llengua catalana escrita. Val a dir, però, que algunes de les obres de les quals se serveix, com el *Tirant* o el *Curial*, són exponents clars de l'abundància (en alguns casos fins i tot preponderància) de

l'acusatiu preposicional, com veurem tot seguit, i com ja mostrà, en el cas de l'obra de Joanot Martorell, l'exhaustiu estudi de PERERA (1986).

En la mateixa línia, MOLL (1952: § 494 i 495) afirmava que aquest fenomen en català antic «es muy poco frecuente». A aquesta certa idealització de la diacronia hi contribuïren també estudis de cas com el de PAR (1923) sobre la prosa de Bernat Metge (s. XIV), en el qual es fan afirmacions tan taxatives com aquesta:

En català modern jamay lo règim directe porta la preposició 'a', quan aquell es un nom. Mes ab los pronoms personals tònichs s'hi es introduhida, sens dubte per influencia castellana; barbarisme qui es acceptat, àdhuc per qualques gramàtics. Metge, pero, no introduheix aytal preposició, ni ab noms ni ab pronoms personals. (PAR 1923: § 406 i 409, [el subratllat és nostre])

La qüestió del català modern és rebatuda, de fet, per FABRA mateix, en aquest fragment referit a la llengua de principis del segle passat:

en catalán se dice indistintamente *Hem vist la casa de ta germana y Hem vist ta germana*: el complemento directo ó pasivo es introducido en ambos casos sin el auxilio de la preposición a [...] hase dado moderadamente la preferencia á la construcción con a, llegando muchos escritores á dar al empleo de esta preposición la misma extensión que tiene en castellano. [...] así, se oye á menudo *Coneixes a la meva filla?*, óyese también con igual frecuencia *Coneixes la meva filla?* (FABRA 1912 [2005]: §122, [el subratllat és nostre])

Semblantment, els estudis de PINEDA (2018, 2019, en preparació) sobre el període que comprèn els segles XVII-XX mostren la preponderància clara de l'acusatiu preposicional amb noms propis i SN en aquesta època.

També cal matisar l'afirmació de PAR referida als pronoms personals, la contundència de la qual ja va ser qüestionada per MEIER (1947: 247-251). En el nostre estudi de corpus sobre el català antic, que presentarem més endavant, s'han analitzat les primeres 30.000 paraules de l'obra de Metge, i s'hi han detectat 11 ocurrències de pronoms personals en funció de complement directe, tres de les quals presenten preposició (vg. PINEDA en premsa a: § 26.3.1).

Al seu torn, COROMINES (1971), en comentar alguns casos d'acusatiu preposicional a les *Vides de sants rosselloneses*, afirma que el complement directe:

només es construeix amb la preposició *a* en el català genuí, antic o modern, quan el complement és un pronom personal tònic, o quan el complement segueix immediatament el subjecte, sense intercalació del verb, especialment en les locucions recíproques del tipus *l'un a l'altre*. (COROMINES 1971: 330)

Si bé el nostre estudi de corpus confirma l'apreciació de Coromines quant al cas concret d'aquesta obra del segle XIII, cal matisar, com veurem, la generalització sobre la genuïtat del fenomen en el conjunt del català antic (i modern, és clar).

Trobem una caracterització del fenomen més completa al *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover i Moll, on s'apunta que:

ja en la llengua antiga trobam qualque cas d'acusatiu amb preposició, si el complement és un pronom o nom de persona. *E de puyts que fo mort lo Rey don Alfonso faeren Rey a don Anrich*, Jaume I, Cròn. 17. *Jo sé que tu ames molt a mi*, Metge, Valter 10. *Qui ja tenia a Jacob de Cleues en terra per occiure'l*, Curial 31 (DCVB, s.v. *a*)

Destaquem l'exemple de Metge, amb un pronom personal introduït per la preposició, que contradiu l'afirmació de PAR (1923) que comentàvem suara. Amb tot, el mateix DCVB declara que «la usança més castissa és de suprimir la preposició» i afirma, ja referint-se a la llengua moderna, que «la influència castellana ha estès massa aqueixa construcció, sobretot entre la gent lletraferida», i dona exemples de literats com Verdaguer (recordeu (3a)).

Finalment, és fonamental destacar que Fabra, que va encapçalar el procés d'estandardització de la llengua catalana, era ben conscient del fet que l'acusatiu preposicional no s'havia de veure exclusivament com una influència forana, sinó més aviat com un fenomen que era certament molt més estès en castellà, però que es trobava en moltes altres llengües romàniques. Si bé aquesta visió no aflorà explícitament en les seves gramàtiques (però vg. PINEDA 2021a), sí que ho feu en el

marc del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), quan Fabra presentà l'esmena següent a la ponència que havia presentat Costa i Llobera:

La preposició *a* ha d'emplearse davant dels pronoms personals tòpics [...] i en alguns altres casos. No's pot considerar el seu ús en l'acusatiu com un castellanisme, sinó que'l castellà hi ha donat una major extensió que les altres llengües, ja que's troven aplicacions de la *a* en els dialectes d'Itàlia com el sicilià, calabrès i romà; se trova aplicat en la Engadina y en el llenguatge rumanès parlat en les boques del Danubi. (FABRA 1908 [2010]: núm. 865, [el subratllat és nostre])

Trobem una afirmació similar en aquest altre fragment de les *Converses filològiques* fabrianes:

No és el castellà l'única llengua llatina que pot introduir amb la preposició *a* el complement directe quan aquest designa una persona (*Hemos visto a tu amigo*). El portuguès, el sard i diferents dialectes italians coneixen aquest ús de la preposició *a* (FABRA 1920 [2010]: núm. 114)

Sens dubte, Fabra era un bon coneixedor de l'existència (encara que discreta) del fenomen en el català antic, tal com evidencia aquest altre fragment:

Ya en lo antiguo aparece algunas veces la preposición *a*, sobre todo cuando el complemento es un pronombre. [...] También se encuentra algunas veces empleada la preposición *a* con los complementos nominales [...]; pero la construcción sin *a* es incomparablemente la más usada (FABRA 1912: §122)

Efectivament, com explica SANCHO CREMADES (2002: §11.5.1.5, n. 65) a la *Gramàtica del català contemporani*, són diversos els autors que han qüestionat la certa idealització que s'havia fet sobre l'acusatiu preposicional en la diacronia del català:

És cert que l'anomenat *acusatiu preposicional* és molt rar en determinats autors medievals, com ara Bernat Metge, i ha anat estenent-se des de l'Edat Mitjana. Tanmateix, els treballs de diversos autors [...] han

demonstrat la presència de l'acusatiu preposicional en autors medievals com ara sant Vicent Ferrer, Joanot Martorell, Roís de Corella, etc.

I és que autors com MEIER (1947; 1948: 128-181), PERERA (1986: 54-75) i ADELL (1994) han mostrat l'existència de l'acusatiu preposicional, amb proporcions considerables, al segle XV als *Sermons* de Sant Vicent, al *Tirant* i en l'obra de Roís de Corella (vegeu també CABANES 1994, 1995 per als segles XIII-XVI). BATLLE *et al.* (2016: 621-622) ho resumeixen així: «Allò que s'esdevé històricament és que hi ha alguna vacil·lació en l'expressió d'aquest complement, de manera que, adesiara, sigui o no un pronom personal, pot aparèixer amb la preposició *a*». Efectivament, com veurem en l'apartat següent, en català antic es documenta un ús notable de l'acusatiu preposicional, no solament amb pronoms personals (*a mi*) sinó també amb noms propis (*a Tirant*) i amb SN (*al rei*), en èpoques antigues, prèvies a l'inici de la pressió sociolingüística de l'espanyol, que comença a les darreries del XV i esdevé més intensa a partir del XVI. A tall d'exemple, aquesta és la situació descrita per PERERA (1986: 57-58) sobre el *Tirant*:¹

La realitat que trobem en el *Tirant* és ben diferent, doncs, de la que els manuals i tractats de gramàtica històrica presenten: els complements directes de persona precedits de preposició hi són tan freqüents com els que no en porten i no es limiten als casos de pronoms personals tòpics o quan el complement segueix immediatament el subjecte.

En aquest sentit, tal com expliquen SALVADOR & PÉREZ SALDANYA (1993: 60), el segle XV, època d'esplendor cultural i literària i de plenitud funcional de la llengua, constitueix el banc de proves ideal a l'hora d'establir la *genuïtat* d'un fenomen lingüístic:

1. En el nostre estudi de corpus hem comprovat, efectivament, que l'acusatiu preposicional és un fenomen relativament abundant en aquesta obra, tot i que no s'han pogut verificar les proporcions que apunta PERERA (1986). Les diferències entre els seus resultats i els nostres es deuen, d'una banda, a la proporció de text estudiada (nosaltres només hem agafat una part de l'obra, 30.000 mots), i de l'altra, i sobretot, al fet que, en algun cas, Perera compta com a complement directe preposicional ocurrences que hem exclòs perquè podien correspondre a usos intransitius de determinats verbs, amb un complement indirecte, atès que són molts els verbs alternants entre un règim acusatiu i datiu en la llengua antiga (vg. PINEDA en premsa b).

Si le catalan avait évolué, avant de subir la pression sociolinguistique du castillan, vers des solutions grammaticales déterminées qui sont nées pendant son époque de configuration comme langue, le fait de considérer le résultat comme un castillanisme deviendrait problématique [...]. C'est pourquoi quelques études récents [...] invitent à être prudent en ce qui concerne la position de la grammaire normative sur le sujet.

També ESCANDELL-VIDAL (2009: 842), després de revisar la bibliografia disponible, afirma: «The diachronic data suggest that DOM [=*differential object marking*, i.e. acusatiu preposicional] is not necessarily a transfer from Spanish». L'estudi de corpus que presentarem tot seguit confirma, com veurem, aquesta necessitat de prudència.

2.2. *Un estudi de corpus a gran escala en el marc del projecte de la Gramàtica del català antic*

Recentment, en el marc del projecte per a una *Gramàtica del català antic*, PINEDA (en premsa *a*) ha dut a terme un estudi exhaustiu sobre el sorgiment i l'extensió del fenomen en la llengua medieval, des dels primers textos (segles XII-XIII) fins al final del període (segle XVI), a partir de la lectura i anàlisi manual d'un corpus de 900.000 mots representatiu de la variació diacrònica, diatòpica, diafàsica i diastràtica de la llengua, basat en el CICA (*Corpus Informatitzat del Català Antic*).² Les principals conclusions d'aquest estudi, que ja s'han publicat de manera resumida en PINEDA (2021*a*: § 2; 2021*b*: § 4) i que es presenten en detall en PINEDA (en premsa *a*), mostren que l'acusatiu preposicional apareixia de manera relativament notable en la llengua antiga amb noms propis (de persona i de divinitat) i amb SN humans definits, a més, és clar, dels pronoms personals. En els treballs citats el lector interessat hi trobarà també exemples abundants de tots aquests casos. A més, PINEDA (en premsa *a*) analitza també la variació existent en la llengua antiga segons l'àrea geogràfica (el valencià, en general, anava al capdavant) així com un seguit de factors verbals i oracionals

2. La relació completa d'obres del corpus estudiades es pot consultar a PINEDA (en premsa *a*).

(ordre de mots, dislocació, predicació secundària, construccions causatives...) que afavoreixen o dificulten l'aparició de l'acusatiu preposicional. Aquí presentem només una taula que resumeix els resultats segons el tipus d'objecte directe i el segle:

Taula 1. Percentatge i nombre d'ocurrències totals d'acusatiu preposicional amb diversos tipus de CD al llarg dels segles del català antic (PINEDA en premsa *a*)

	XI-XII	XIII	XIV	XV	XVI
Pronoms personals forts	0 % (0/1)	7,2 % (6/83)	35,1 % (34/97)	62,1 % (36/58)	97,3 % (36/37)
Noms propis persona	-	12,1 % (17/140)	3,6 % (11/303)	12,8 % (23/180)	65,4 % (100/153)
SN definits humans	0 % (0/6)	0 % (0/417)	3,4 % (25/725)	9,9 % (58/586)	27,8 % (119/428)
SN indefinits humans	-	1,2 % (2/170)	2,6 % (5/191)	7,4 % (14/190)	12,3 % (18/146)
Noms propis divinitat	-	0 % (0/140)	0 % (0/29)	21,8 % (12/55)	92,6 % (25/27)

Aquest estat de coses condueix PINEDA (2021*a*, 2021*b*, en premsa *a*, 2023, en preparació) a concloure que l'acusatiu preposicional és un fenomen que, si més no parcialment, és *genuí* del català, en la mesura que ja existia en la llengua dels segles XIII, XIV i XV. Alhora, les dades mostren també de manera diàfana com, especialment a partir del XVI, s'esdevé un increment notabilíssim de l'ús de la preposició *a* davant del complement directe, degut indubtablement a la influència de l'espanyol, que s'inicià llavors amb la unió de la Corona d'Aragó amb la de Castella. Aquesta influència, doncs, fou més quantitativa que no pas qualitativa (és a dir, augmenta, i molt, la freqüència del fenomen, però el fenomen ja existia en la llengua). En altres paraules, es pot considerar que el contacte amb l'espanyol suposà un catalitzador per a l'expansió de l'acusatiu preposicional en català. En aquest context, és

natural preguntar-se què hauria ocorregut si els esdeveniments socio-polítics haguessin estat diferents i el català no hagués passat a ser una llengua gradualment minoritzada. Encara que no puguem respondre directament aquesta pregunta, hem de tenir present que l'acusatiu preposicional és un fenomen existent en centenars de llengües del món, moltes i molt diverses, entre les quals s'hi inclou la família romànica (recordeu totes les referències proporcionades a l'apartat 1); i hem de tenir present que els casos de retracció d'un fenomen morfosintàctic com aquest són molt escassos, mentre que el que és general és l'ampliació progressiva de contextos compatibles amb la preposició, seguint les escales d'animacitat i definitud reproduïdes a (4).

3. LA CREACIÓ DE LA LLENGUA NORMATIVA: UN ABANS I UN DESPRÉS

En l'apartat precedent hem explicat que l'acusatiu preposicional era un tret ja present en el català antic, significativament abans que la influència de l'espanyol fos una realitat. També s'ha evidenciat que justament a partir de finals del segle xv i començaments del xvi, quan la pressió sociolingüística externa comença a ser aclaparadora, l'ús de la preposició *a* per introduir complements directes en català augmenta de manera molt notable. A més, sabem que aquest creixement progressiu continua indefectiblement en el període del català modern, és a dir, als segles xvii i xviii, com mostra un altre estudi de corpus elaborat per PINEDA (2018, 2019, en preparació) a partir de textos d'aquell període. En definitiva, al tombant de l'època moderna el fenomen de l'acusatiu preposicional esdevé molt generalitzat, sobretot amb noms propis i amb SN definits (*He vist a la Laura / a la teva mare*).

Tanmateix, aquest tipus de casos no han estat mai acceptats en la llengua normativa. Si bé la tradició prescriptiva catalana, des de FABRA (1918 [1933]) fins a la GIEC (2016), ha anat experimentant una lleu ampliació del ventall de contextos en què l'acusatiu preposicional es considera acceptable, el fet és que, essencialment, la normativa actual beu de les bases establertes per Fabra i no accepta, per tant, l'ús de la preposició *a* en exemples com els que comentem. No en va, la tasca

fabriana aconseguí marcar un punt d'inflexió, un abans i un després, quant a aquest aspecte de la llengua. En concret, en la gramàtica del 1918, que l'Institut d'Estudis Catalans adoptà com a normativa, Fabra considerava que la preposició *a* era obligatòria amb els complements directes que fossin pronoms personals, i afegia que podia emprar-se també davant de pronoms com *tothom*, *tots* i el relatiu *qual* (FABRA 1918 [1933]: § 112.I, 112.III). Alhora, també establia l'ús de la preposició amb estructures recíproques (*l'un a l'altre*) i construccions comparatives amb el verb elidit (*com el gat a la rata*), és a dir, estructures en què l'absència de la preposició podria provocar una ambigüïtat entre la interpretació de subjecte i la d'objecte (FABRA 1918 [1933]: § 112.II). L'acusatiu preposicional, doncs, no era acceptat ni amb noms propis (*He vist a la Maria*) ni amb SN definits o indefinits (*Han saludat a la mare*, *Han suspès a un alumne que no havia estudiat*), independentment del fet que, com vèiem a l'apartat 2, Fabra no era gens aliè a l'extensió que tenia el fenomen entre els parlants, i de la dimensió panromànica i interlingüística del fenomen.

Ens interessa, ara, saber quins efectes tingué la seva tasca normativitzadora en els textos escrits. Ho estudia PINEDA (2023, en preparació), que es fixa en quin era exactament l'escenari sobre el qual la normativa de Fabra, a principis del segle XX, va procurar incidir. Amb l'objectiu de mostrar quin fou el grau d'èxit d'aquella intervenció, aquesta autora duu a terme un estudi de corpus que fotografia l'estat de la llengua catalana en aquella època, gràcies a les dades del *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans. Concretament, s'analitza un període del darrer quart del segle XIX (1874-1880), molt anterior a l'estandardització del català; un període del primer quart del segle XX (1912-1918), just abans de la publicació de la primera gramàtica normativa de FABRA, que aparegué el 1918; i finalment un període del segon quart del segle XX (1928-1934), més d'una dècada després de la publicació de la gramàtica. Es tracta de textos de procedència dialectal diversa i corresponents als gèneres textuals de narrativa, teatre, premsa-publicacions periòdiques i correspondència.³ A cau-

3. La llista íntegra d'obres del corpus estudiades es pot consultar a PINEDA (en preparació).

sa de les restriccions d'espai, ens limitem aquí a presentar els resultats més destacables d'aquest estudi: si comparem el primer i el darrer període estudiats, un força anterior i l'altre força posterior a la publicació de la primera gramàtica fabriana, constatem un descens notabilíssim en l'ús de l'acusatiu preposicional en els textos publicats. Ho exemplifiquem amb el cas dels noms propis i dels SN definits humans:

Taula 2. Aparició de la preposició amb noms propis i amb SN definits humans segons el període

	<i>a</i> + nom propi	<i>a</i> + SN definit
SEGLE XIX 1874-1880	89,2 % (75/84)	70,7 % (210/297)
SEGLE XX 1928-1934	12,4 % (57/459)	9,9 % (65/656)

Així, a finals del XIX (1874-1880) la presència del fenomen amb noms propis és molt generalitzada, i amb definits també és molt abundant. En canvi, ja ben entrat el segle XX (1928-1934), el fenomen es redueix dràsticament, de resultes de la difusió de la nova normativa, que restringia explícitament l'ús de l'acusatiu preposicional a uns pocs contextos. A tall d'exemple, si fem la mitjana de tots els dialectes i tipologies textuais, l'acusatiu preposicional passà d'aparèixer amb vora un 90 % dels noms propis abans del 1918 a aparèixer amb poc més d'un 10 % just després de la publicació de la primera gramàtica normativa i l'inici de la construcció de l'estàndard català. Hi ha, doncs, un contrast evident entre el català contemporani del període 1928-1934, en què l'acusatiu preposicional esdevé residual, i el català de finals del segle XIX, corresponent al període 1874-1880 (és a dir, molt abans dels treballs fabrians), que reflectia un estat de coses totalment diferent, amb una situació general de proliferació de l'acusatiu preposicional amb noms propis i sintagmes nominals definits, entre altres tipus de complement directe. Es tracta, de fet, de la situació heretada directament del període del català modern, en què el feno-

men s'havia sistematitzat seguint el camí iniciat en català antic, sobretot i amb molta més força en l'etapa final d'aquell període, al segle XVI, coincidint amb l'inici de la pressió sociolingüística del castellà, com apunten els treballs de PINEDA (2018, 2019, en preparació) sobre aquests períodes.

La intervenció normativa Fabriana fou, doncs, un èxit, i la progressió vers l'eliminació del fenomen en els textos escrits i publicats (amb consciència normativa, o bé revisats), és a dir, llibres, publicacions periòdiques, etc., ha arribat fins als nostres dies i exemplifica, sens dubte, l'eficàcia de la mesura. Ara bé, atès el grau de generalització que havia arribat a assolir el fenomen abans de la intervenció normativa, és lícit preguntar-se si s'ha aconseguit realment fer-lo revertir en el conjunt de la llengua. Ens n'ocupem seguidament.

4. LA SITUACIÓ ACTUAL: UN MACROESTUDI DIALECTAL

Qualsevol lingüista o gramàtic que es fixi en el català d'avui dia, el que se sent als carrers, als mitjans de comunicació, als entorns acadèmics o polítics, etc., s'adonarà fàcilment que la regressió de l'acusatiu preposicional promoguda per la gramàtica prescriptiva fabriana sembla que triomfa sobretot en els usos escrits formals (sovint, textos que són corregits). En canvi, en els àmbits familiars i col·loquials, així com en els usos formals *menys filtrats* (discursos polítics, debats acadèmics, lliçons universitàries, titulars i articles de la premsa digital, publicitat, etc.), l'acusatiu preposicional ha continuat tenint una presència molt abundant quan el CD és un nom propi o un SN (definit o indefinit) amb un referent humà.

D'exemples orals i escrits de l'acusatiu preposicional, extrets de contextos acadèmics, de la premsa digital, de les comunicacions institucionals a les xarxes socials, de l'àmbit de la publicitat, etc., el lector en trobarà en abundància en els treballs de PINEDA (2021a, 2021b). Per complementar, però, aquesta visió impressionística, PINEDA (2023, en preparació) duu a terme un estudi dialectal a gran escala basat en entrevistes individuals amb més de 400 parlants nadius de català d'entre 18

i 88 anys i de tots els dialectes (central, balear, rossellonès, alguerès, nord-occidental i valencià), amb l'objectiu de determinar amb precisió el grau d'extensió de construccions com *Han criticat a la Maria* o *He vist a la teva mare* en el conjunt del territori lingüístic. A causa de la limitació d'espai d'aquest treball, no podem reproduir aquí els resultats de l'estudi, però el lector interessat pot consultar els treballs referenciats. Ens hem de limitar aquí a explicar que els resultats obtinguts mostren de manera diàfana que l'ús de la preposició *a* davant del complement directe quan és un nom propi o un sintagma nominal té una presència molt abundant, si no majoritària, en tots els dialectes del català, llevat del rossellonès. En termes generals, el valencià té una extensió de l'acusatiu preposicional pràcticament idèntica a la del castellà, seguit ben de prop pel tortosí i, amb una mica menys d'intensitat, pel català central i la resta del nord-occidental; en català balear (mallorquí, menorquí, eivissenc i formenterenc) hi trobem també força casos del fenomen, sobretot amb noms propis i definits humans; l'alguerès, dialecte en contacte amb el sard, l'italià regional meridional i l'italià estàndard, presenta sistemàticament l'acusatiu preposicional amb els noms propis de persona; finalment, en rossellonès, en contacte amb el francès (i l'occità), no hi ha ni rastre del fenomen: no tan sols els parlants no el produeixen, sinó que també és l'únic dialecte en què els informants jutgen sistemàticament l'acusatiu preposicional com a inacceptable (l'estudi comprèn una tasca de producció i una d'emissió de judicis de gramaticalitat).

5. CONCLUSIONS

Amb aquest treball hem pretès aportar llum sobre una de les qüestions més controvertides de la morfosintaxi catalana, això és, l'ús de la preposició *a* per introduir el complement directe. Hem fet una descripció del fenomen, hem comentat l'existència de diferents visions del fenomen en la tradició lingüística catalana, i hem presentat les dades de diversos estudis de corpus referits al català antic i al català contemporani, així com un tastet de les dades d'un experiment pioner dut a terme amb parlants d'arreu del domini lingüístic amb l'objectiu de definir i quan-

tificar el fenomen en el conjunt dels dialectes catalans avui dia. Per acabar, i reprenent els mots de SALVADOR & PÉREZ SALDANYA (1993: 60) de fa 30 anys, ens sembla que és assenyat pensar que els coneixements diacrònics i sincrònics de què disposem «invitent à être prudent en ce qui concerne la position de la grammaire normative sur le sujet», tot i que, evidentment, no és en cap cas tasca ni intenció d'aquest article valorar com caldria procedir pel que fa a aquest punt de la normativa.

BIBLIOGRAFIA

- ADELL (1994): Marc Vicent Adell, «Problemàtica de l'acusatiu preposicional en català: Notes al voltant de Roís de Corella», *Miscel·lània Germà Colón*, Barcelona: PAM, vol. 1, ps. 93-109.
- AISSSEN (2003): Judith Aissen, «Differential object marking: iconicity vs. economy», *Natural Language and Linguistic Theory*, 21, ps. 435-483.
- ALCOVER (1903): Antoni Maria Alcover, *Questions de llengua y literatura catalana*, Barcelona: Amengual y Muntaner.
- BACH (2018): Xavier Bach (2018): «Elements for a description of DOM in Occitan varieties», comunicació presentada al Romance Linguistics Seminar, University of Oxford, 1.2.18.
- BATLLE *et al.* (2016): Mar Batlle, Joan Martí i Castell, Josep Moran i Joan Anton Rabella, *Gramàtica històrica de la llengua catalana*, Barcelona: PAM.
- BELLÉS (2020): Eloi Bellés, «Pompeu Fabra i la lingüística europea», dins *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*, J. Murgades, N. Nogué i E. Bellés (eds.), Barcelona: Edicions UB, ps. 41-65.
- BOEDDU (2020): Daniela Boeddu, «The Differential Object Marking of The Arborense Dialect of Sardinian in Language Contact Setting», *Journal of Language Contact*, 13, ps. 17-56.
- BOSSONG (1991): Georg Bossong, «Differential object marking in Romance and beyond», *New Analyses in Romance Linguistics*, D. Wanner i D. A. Kibbee (eds.), Amsterdam: John Benjamins, ps. 143-170.

- BOSSONG (1998): Georg Bossong, «Le marquage différentiel de l'objet dans les langues d'Europe», dins *Actance et Valence dans les langues d'Europe*, J. Feuillet (ed.), Berlín: Mouton de Gruyter, ps. 193-258.
- CABANES (1994): Vicent Cabanes, «Anàlisi de la construcció d'objecte directe de persona en català (segles XIII-XVI): estudi del sintagma *article + substantiu*», *Miscel·lània*, 94, ps. 77-136.
- CABANES (1995): «Anàlisi de la construcció d'objecte directe de persona en català (segles XIII-XVI): estudi del nom propi», *A Sol Post*, 3, ps. 47-89.
- CICA: *Corpus Informatitzat del Català Antic*, J. Torruella (dir.), amb M. Pérez Saldanya i J. Martines. En línia a: <www.cica.cat>
- COMPANY (2002): Concepció Company, «Grammaticalization and category weakness», *New Reflections on Grammaticalization*, I. Wischer i G. Diewald (eds.), Amsterdam, Filadèlfia: John Benjamins, ps. 201-215.
- CROFT (1988): William Croft, «Agreement vs. Case Marking and Direct Objects», *Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions*, M. Barlow, i Charles A. Ferguson (eds.), Stanford: CSLI, ps. 159-179.
- DIXON (1979): Robert M. W. Dixon, «Ergativity», *Language*, 55(1), ps. 59-138.
- ESCANDELL-VIDAL (2007): «Acusatiu preposicional i dislocació amb clític», *Caplletra*, 42, 185-218.
- ESCANDELL-VIDAL (2009): Victoria Escandell-Vidal, «Differential object marking and topicality. The case of Balearic Catalan», *Studies in Language*, 33, 832-884.
- FABRA (1908 [2010]): Pompeu Fabra, *Converses filològiques*, dins Jordi Mir i Joan Solà (2010) (dirs.), *Pompeu Fabra, Obres completes*, vol. 7: *Converses filològiques*, Barcelona, València, Palma: IEC, Enciclopèdia Catalana, Proa, Tres i Quatre, Moll.
- FABRA (1920 [2010]): *Converses filològiques*, dins Jordi Mir i Joan Solà (2010) (dirs.), *Pompeu Fabra, Obres completes*, vol. 7: *Converses filològiques*, Barcelona, València, Palma: IEC, Enciclopèdia Catalana, Proa, Tres i Quatre, Moll.
- FABRA (1912 [2005]): *Gramàtica de la llengua catalana*, dins Jordi Mir i Joan Solà (2005) (dirs.), *Pompeu Fabra, Obres completes*, vol. 1:

- Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*, Barcelona, València, Palma: IEC, Enciclopèdia Catalana, Proa, Tres i Quatre, Moll.
- FABRA (1918 [1933]): *Gramàtica catalana*, Barcelona: IEC.
- HUALDE (1992): José Ignacio Hualde, *Catalan*, Londres: Routledge.
- GIEC (2016) = Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: IEC.
- GINER-MIRA (2022): Pere Giner-Mira, «Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat», dins «Ressenyes Collectives», *LLENGUA & LITERATURA*, 32, ps. 140-143.
- IEMMOLO (2010): Giorgio Iemmo, «Topicality and differential object marking: evidence from Romance and beyond», *Studies in Language*, 34, vol. 2, ps. 239-272.
- KEENAN & COMRIE (1977): Edward L. Keenan i Bernard Comrie, «Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar», *Linguistic Inquiry*, 8(1), ps. 63-99.
- LACA (2006): Brenda Laca, «El objeto directo. La marcación preposicional», *Sintaxis histórica del español. Primera parte: La frase verbal*, C. Company (dir.), Mèxic: Fondo de cultura econòmica, Universidad Nacional Autónoma de México, vol. 1, ps. 423-475.
- LEONETTI (2008): Manuel Leonetti, «Specificity in clitic doubling and in differential object marking», *Probus*, 20, ps. 33-66.
- LÓPEZ (2012): Luis López, *Indefinite objects: scrambling, choice functions and differential marking*, Cambridge, Londres: MIT Press.
- MEIER (1947): Harri Meier, «O problema do acusativo preposicional no catalão», *Boletim de Filologia*, 8, ps. 237-260.
- MEIER (1948): «Sobre as origens do acusativo preposicional nas línguas românicas», *Ensaio de Filologia Românica*, H. Meier (ed.), Lisboa: Edição da 'Revista de Portugal', ps. 115-164.
- NÆSS (2004): Åshild Næss, «What Markedness Marks: The Markedness Problem with Direct Objects», *Lingua*, 114, ps. 1186-1212.
- PENSADO (1995): Carmen Pensado, «El complemento directo preposicional: estado de la cuestión y bibliografía comentada», *El complemento directo preposicional*, C. Pensado (ed.), Madrid: Visor Libros, ps. 11-59.
- PERERA (1986): Joan Perera, «Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch* (primera part)», *LLENGUA & LITERATURA*, 1, ps. 51-109.

- PINEDA (en preparació): Anna Pineda, *Differential Object Marking in Catalan*, Berlín: Language Science Press.
- PINEDA (en premsa a): «El complement directe (I): El marcatge diferencial d'objecte», *Gramàtica del català antic*, J. Martines, M. Pérez Saldanya i G. Rigau (eds.), Barcelona: Empúries.
- PINEDA (en premsa b): «El complement directe (II): Aspectes de la transitivitat», *Gramàtica del català antic*, J. Martines, M. Pérez Saldanya i G. Rigau (eds.), Barcelona: Empúries.
- PINEDA (2023): «L'acusatiu preposicional en català: d'on venim i cap a on anem?», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 74, p. 15-36.
- PINEDA (2021a): «El marcatge diferencial d'objecte en català (i Fabra)», dins *De llengua i societat: De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*, M. À. Pradilla (ed.), Barcelona: IEC, ps. 211-222.
- PINEDA (2021b): «The development of DOM in the diachrony of Catalan: (dis)similarities with respect to Spanish», dins *Differential Object Marking in Romance - The third wave*, J. Kabatek, PS. Obrist i A. Wall (eds.), Berlín: De Gruyter, ps. 243-277.
- PINEDA (2020): «La (in)transitivitat en Fabra: Aspectes clau», dins *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*, J. Murgades, N. Nogué i E. Bellés (eds.), Barcelona: Edicions UB, ps. 139-165.
- PINEDA (2019): «Aspectes de la transivitat en el català modern», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 66, ps. 207-236.
- PINEDA (2018): «Acostament al marcatge diferencial d'objecte als inicis del català modern», *eHumanista/IVITRA*, 14 (número especial *Gramàtica del Català Modern (1601-1833)*), ps. 570-596.
- ROHLFS (1971): Gerhard Rohlfs, «Autour de l'accusatif prépositionnel dans les langues romanes», *Revue de Linguistique Romaine*, 35, ps. 312-327.
- ROHLFS (1973): «Panorama de l'accusatif prépositionnel en Italie», *Studii și Cercetari Lingvistice*, 24, ps. 617-621.
- ROMIEU & BIANCHI (2005): Maurice Romieu i André Bianchi, *Grammatica de l'occitan gascon contemporanèu*, Pessac: Presses universitaires de Bordeaux.
- SALVADOR & PÉREZ SALDANYA (1993): Vicent Salvador i Manel Pérez Saldanya, «Transitivité et interférence linguistique: la construc-

- tion A+complément d'objet direct en espagnol et en catalan», *Contrastes. Revue de linguistique contrastive*, ps. 39-67.
- SANCHO CREMADES (2002): Pelegrí Sancho Cremades, «La preposició i el sintagma preposicional», *Gramàtica del català contemporani*, J. Solà, M.-R. Lloret, J. Mascaró i M. Pérez Saldanya (eds.), Barcelona: Empúries, vol. 2, ps. 1749-1768.
- SILVERSTEIN (1976): Michael Silverstein: «Hierarchy of features and Ergativity», dins *Grammatical Categories in Australian Languages*, R. W. M. Dixon (ed.), Camberra: Australian Institute of Aboriginal Studies, ps. 112-171.
- TORREGO (1998): Esther Torrego, *The dependencies of objects*, Cambridge (Massachusetts): MIT Press.